

O čem je govora, ko je govora o kulturnem boju?

Luka Lisjak Gabrijelčič

Odgovor na naslovno vprašanje je očiten: o precej različnih pojavih. Vprašanje, katera raba besedne zveze je pravilna, je zato na mestu. A nanj žal – ali pa na srečo – ne more biti dokončnega odgovora. Ne le zato, ker se je vsebina pojma spreminjala skozi čas, temveč predvsem zato, ker je bil »kulturni boj« vseskozi del političnega besednjaka in je zato prav njegova definicija, vsaj do neke mere, predmet političnega spopada. Edina možna nevtralna definicija je zato opis zgodovine njegovih najrazličnejših rab. To pa še ne pomeni, da si ne moremo pridržati pravice do kritične rabe pojma; toda če ga hočemo ohraniti kot orodje kritične presoje, se moramo odločiti za jasno opredelitev in jo utemeljiti v odnosu do tradicije njegove rabe. Še prej pa si moramo biti na jasnem, *zakaj je ta pojem, kljub zgodovinski in politični kontaminiranosti, vreden, da ga ohranimo.*

Najprej je treba pojasniti, da je kulturni boj *politična* in ne kulturna kategorija. Gre za poskus definicije političnih razlik v kulturnih kategorijah. Ena od posledic takšnega poskusa je, da se kultura spremeni v polje političnega spopada. To pa ne pomeni, da se v kulturi spopadajo različni koncepti in ideje – kar bi bilo zaželeno – niti ne gre za politični spopad različnih vizij kulturne politike. Obstoj različnih političnih projektov, kako

Težava, s katero se soočamo, je, da zgodovino pri nas nikoli ni dovolj temeljito razkrinkalo in dekonstruiralo imaginarija kulturnega boja, temveč ga je celo prevzelo kot temeljni pojem svoje naracije. To je eden od razlogov, zakaj smo ostali ujetniki preteklih predstav in delitev, ki niso več naše.

urediti delovanje kulturnega polja ali posameznih institucij in odnosov znotraj njega, še ne predstavlja kulturnega boja. Gre za to, da kulturne kategorije postanejo glavni označevalci politične razlike; zato se v takih primerih rado zgodi, da zaradi pretirane politične konotacije, ki jo imajo te kategorije, polje kulture, ki služi za njihovo artikulacijo in soočenje, postane lovišče političnih interesov. Kultura, namesto da bi se diferencirala v skladu s svojo lastno logiko – ki je, v principu, logika kreativnosti, umetniške kvalitete in soočenja idej – tako postane igrišče političnih bojev, področje, kjer se spopadajo in določajo politična razmerja moči, ne le na polju kulture same, temveč tudi zunaj nje.

K definiciji kulturnega boja

Kulturni boj razumem predvsem kot politično *strategijo*, ki hoče politični boj prikazati kot spopad med kulturnimi identitetami, nazori, vrednotami. Tem strategijam ni težko določiti tega, čemur v anglosaškem zgodovinoepisnem žargonu pravijo »agency«; s preprostimi besedami gre za to, *kdo* in *v s kakšnim namenom* jih lansira. V kolikor so te strategije – ki, naj poudarimo, niso nujno zavestne – uspešne, lahko pripeljejo do položaja, ko politični problemi, formulirani v kodu kulturnih identitet, postanejo središče političnega spopada. Dolgotrajno nadaljevanje in reprodukcija takšnega konflikta utegne nazadnje privedi do stanja popolnega ali skoraj popolnega zlitja političnih kategorij in kategorij, utemeljenih na kulturnih identitetah. Politični boj – ki, naj bo jasno, *vedno* poteka v skladu z lastno logiko in ga ni mogoče zvesti ne na njegove kulturne ne na identitetne ne na ekonomske ne na razredne in ne na družbene predpogoje – tedaj prevzame maske kulturnih identifikacij. To je tedaj tisti pojav, ki ga zgodovinoepisje pri nas opisuje s pojmom kulturnega boja.

Ko pride do tega, ni težko razkrinkati karnevala – tudi slovenska literatura, od Cankarja dalje, nam ponuja dragocene zglede takšne prepotrebne demistifikacije –, težje pa je politični ustroj spremeniti tako, da bo ponovno služil dinamičnemu razreševanju pomembnejših problemov z odprtim agonističnim

spopadom različnih konceptov. Še težje pa je, nemara, kulturi povrniti njeno politično avtonomijo, kar pa ne pomeni le avtonomije *od* politike, ampak tudi in predvsem pravico in možnost, da se avtonomno, v skladu z njej lastnimi principi, ukvarja s politično relevantnimi vprašanji.

Lažne kontinuitete

Posebna problematičnost primerov, kot je slovenski, je v tem, da se je politična delitev zgodovinsko strukturirala v skladu z logiko kulturnega boja; oziroma, natančneje, da je *imaginarij*, ki je spremljal in na katerem je bila utemeljena ta delitev, prevzel kulturnobojne značilnosti. Nadaljnja težava, s katero se soočamo, je, da zgodovinopisje pri nas nikoli ni dovolj temeljito razkrinkalo in dekonstruiralo tega imaginarija, temveč ga je celo prevzelo kot temeljni pojem svoje naracije. To je eden od razlogov, zakaj smo ostali ujetniki preteklih predstav in delitev, ki niso več naše, in zakaj hkrati ne moremo zares polno prevzeti svoje preteklosti kot *dediščine*, v dobrem in slabem. Kulturni boj se namreč reproducira tudi tako, da sedanje delitve – ki so v svoji genezi vendarle skoraj povsem *politične* in nimajo čisto nobene veze s kulturnim bojem – interpretira v luči preteklih delitev, te pa jemlje kot del teleološkega procesa; s tem ustvarja iluzijo neke epohalne kontinuitete, ki strukturira politične delitve skozi zgodovino. Pri tem pa pozablja še nekaj (in, kot rečeno, mu zgodovinopisje »drži štango« pri tej pozabi): tudi zgodovinski kulturni boj je dejansko potekal predvsem po politični logiki, čeprav se je kitil s kulturno-civilizacijskimi parolami in čeprav je vsaka od strani v njem skušala z njihovo pomočjo ohraniti in disciplinirati svoj »fevd«.

Iluzija torej ni le v tem, da ima obračunavanje med provokatorskimi kreteni, ki nosijo partizanske kapice in majičke z rdečo zvezdo, in topoumnimi pozabljivci, ki to rdečo zvezdo razglašajo za »simbol agresorske vojske«, kakšno koli vezo z bojem med »komunizmom« in »antikomunizmom«; iluzija je tudi, da je imel spor med »liberalci« in »klerikalci« karkoli skupnega z bojem med »liberalizmom« in »katolicizmom«.

Rešljivi in nerazrešljivi problemi

Če v kulturnem boju simbolika identitetnih in kulturnih delitev tako rekoč »ugrabi« politiko in služi kot dimna zavesa za resnične vzroke delitev, pa se pogosto zgodi tudi obratno: logika politike prodre na polje kulture. Če pride do tega, kultura izgubi možnost, da se resno sooča s pomembnimi vprašanji, saj kulturno polje začne delovati po principih, ki so tuji njegovi

logiki. Politične kategorije, kot so oblast, lojalnost ali »ideološka pravovernost« (ali kakorkoli že poimenujemo prostovoljno vključitev in asimilacijo individualnih stališč k »organiziranemu mnenju«, ki je, po znameniti Burkovi definiciji, princip strankarstva) nimajo prostora na kulturnem polju. Bistvo politike je, da nudi *odgovore*; bistvo kulture, v najširšem pomenu te besede, pa je, da artikurira *vprašanja*. V trenutku, ko kulturo prisilimo, da postane družbena transmisija odgovorov – ki so po možnosti izdelani v sodelovanju z interesi politike ali celo v sporazumu s političnimi akterji samimi – jo spremenimo v orodje propagande. S tem pa jo, kot rečeno, oropamo za njeno ključno politično vlogo: obstajajo namreč pomembni problemi – morda ne ključni, a vseeno pomembni – ki jih politika nikakor ne more rešiti, lahko pa se razrešijo ali vsaj omilijo v odprtem kulturnem dialogu.

Kot primer lahko vzamemo kar sodobne slovenske spore o »polpretekli zgodovini«. Ena od posledic politizacije teh vprašanj – ali, če smo natančni, zgolj nekaterih, pogosto arbitrarno določenih vprašanj – je težnja kritičnih akademikov, kulturnikov, intelektualcev, umetnikov in še zlasti resnih zgodovinarjev, da se jim izogibajo. Vedo namreč, da utegne biti odpiranje teh tem smrtno nevarno. S tem oder prepustijo političnim sekundantom in propagandistom, ki naredijo te teme le še bolj neprebavljive. Javnost – z izjemo radikaliziranih manjšin, ki še naprej vrtijo svoje molilne mlinčke, v duhu sovraštva in resentmenta – vedno bolj izgublja zanimanje za ta vprašanja in je, kot Pavlovovi psi, razdražena že, ko zasliši besede, ki napovedujejo razpravo, ki se bo – to že ve – iztekla v brezplodna razpredanja, kjer je edina spremenljivka raven histerije. Edine politične sile, ki se oglašajo glede teh tem, so tiste, ki so iz različnih razlogov zainteresirane, da se ta vprašanja *ne* depolitizirajo, da se *ne* umaknejo na področje poglobljene kulturne in intelektualne razprave: bodisi zato, ker sumijo, da bi iz takšne razprave ne izšle kot zmagovalke, saj v njej ne bi mogle računati na premoč, ki jo imajo na političnem, publicističnem in javnomnenjskem področju, bodisi zato, ker bi z njenim umikom iz dnevne politike izgubile dobršen del svoje *raison d'être* in bi ne več mogle zakriti svojih političnih napak pred svojim volilnim telesom s pozivi k mobilizaciji glede teh vprašanj.

Toda treba je jasno povedati: zagata, v kateri smo, je, da kljub povedanemu še kako potrebujemo javno – torej ne le strogo akademsko – diskusijo o vprašanjih naše totalitarne in avtoritarne preteklosti, o zapletenem vprašanju njene politične legitimnosti, o kontinuiteti političnih in drugih institucij, ki smo

jih podedovali od nje, o pravni in simbolni odgovornosti, ki jo imamo do njenih žrtev, o posledicah, ki jih je zapustila na našem družbenem, moralnem in kulturnem tkivu, o ureditvi njene simbolne dediščine in o številnih še kako konkretnih in kočljivih problemih, ki smo se jih v zadnjih dveh desetletjih komajda dotaknili. Potrebujemo senzibilizacijo glede teh vprašanj; a senzibilizacija ne more obstajati brez razumnosti in senzibilnosti tistih, ki morajo biti glavni akterji v tej *javni* razpravi – to pa so akademiki, intelektualci, zgodovinarji, kulturniki, umetniki.

Avtonomija kulture, avtonomija politike

Verjetno bo tudi že jasen odgovor, zakaj sem prepričan, da je kulturni boj, kot sem ga definiral, nezaželen, celo nevaren pojav. Politiki onemogoča, da bi se artikulirala v skladu z lastno logiko, se pravi tako, da bi se dinamično in tekmovalno odzvala

na različne družbene, gospodarske in institucionalne probleme – to namreč ni mogoče, če distinkcije, ki jo prečijo, niso javno prepoznane in pripoznane. Če so torej zakrite z dimno zaveso kulturnega boja, ki operira s kulturnimi in identitetnimi razlikami, ki jih ni mogoče premostiti. Zato je tudi vredno, da ohranimo pojem kulturnega boja kot kritično pojmovno sredstvo, s katerim zaznamo, označimo in analiziramo opisane nezaželene politike, preden se lotimo njihove sistematične dekonstrukcije. Če parafraziramo Pascala, ima politika svoje razloge, ki jih kultura ne pozna; a tudi kultura ima svoje razloge, o katerih politika ne ve ničesar. Onemogočiti, zatreti logiko kulturnega boja pomeni predvsem osvoboditi kulturo in politiko v njuni avtonomiji; tudi zato, da bi se lahko prva mirno in brez nepotrebnih histerij ukvarjala z vprašanji kulturne politike, druga pa pogumno in brez bremen dnevnopolitične polemike odpirala pomembna politična vprašanja. •

